

XXIX

- Анна дуріє!
- Що з нею?
- Хочє вбити Саву...
- Ей боже!!
- Жаль заступив їй розум...

Так ходило селом від уст до уст — і се була правда. Де б і не добачила вона його — на полі, на дорозі, в селі, тут і кидалася на нього звірюкою й силувала вдушити. Забувала про ціле своє оточєння, про все, а бачила лише його. Гнала за ним, мов тигриця, сиплячи іскрами з очей, і кричала:

— Ти, убійнику, ти, ти, я тебе уб'ю! — І за кождим разом була б йому не одно заподіяла, наколи б у нього не були скоріші ноги, як у неї.

І дивно: лише її одної боявся молодий, мовчазливий. Боявся боязню, якою лякаються лише цілковито дикої, небезпечної звірини. Він зойкав, як вона гнала за ним, а його очі ставали з переполоху непритомні. Знав і відчував: вона одна могла йому горя нанести. Ніхто інший з людей. Ніхто його словечком не торкав, не питав, не грозив. Ніхто нічого не говорив, не шкодив. Лише одна-одніська вона. Вона була карою он тут для нього на землі. Все інше він немов у своїх руках держав. Від її першого нападу почав ходити до церкви.

— Святий став! — перешіптувалися глумливо між собою люди. — Мабуть, ненадовго!

— Чому ні? Може, він уже жалує...

— Бо так! На Великдень узяв його батько з собою до церкви. А як були вже недалеко Григорієвої хати, він відділився від батька, як та машина, і пішов через чужі сади до дівчини. Старий лишився сам і мало що з сорому в землю не запався. Йому світ потемнів. Всі газди, що йшли тоді, бачили се.

— Страх!! Рахіра з ним щось заподіяла. Зілля, матригунів дала. Він усе робить, чого вона хоче...

— Господи, борони перед матригуною! Але Анна йому щось вистроїть. Недурно вона пережила оце все. Адить, як його уздрить, видите, яка стає? Най господь боронить!

— Убійницею стала б, якби не утікав. А здавалося, така добра!

— В чоловіці якби дві душі. І якби одна в одну прокидалася.

.....

Одного разу сиділа Анна з товаром у полі. Сиділа під одним корчем лісового оріха й годувала одно з близнят, що мала при собі. Нараз побачила Саву, що надійшов ізбоку. Її очі загоріли, мов у дикої звірини. Поклала дитину обережно на землю на сердак, а сама кинулася ззаду на пальцях за ним. Чи відчував він небезпеку?

Так, здавалося.

Блискавкою оглянувся, однак уже було запізно. Вона закинула йому обі руки за шию й почала давити.

Він ревнув, а відтак почалася боротьба.

Страшна боротьба двох противників. Вона змішалася до непізнання.

— Я знаю, що ти його вбив, я!! — кликнула погаслим голосом і з безкровним лицем. — Я се знаю і хочу тобі відплатитися! — Се були її одинокі слова.

Вже туй-туй мала кинути його до землі, туй-туй задавити. Нечувана сила вступила в неї, а ненависть підтримувала. Одначе він був зручніший від неї. Він освободив праву руку й ударив її так сильно в груди, що вона заколибалася і впала. Він утік. Утікав чи не півгодини безперервним

бігом, з лицем, як у дитини, до плачу викривленим і переполоханим.

В тиждень по тім померли близнята Анніні, і вона попала у меланхолію. Ходила селом і полями без цілі, з затисненими кулаками і прямо не бачила нікого перед собою. Так зайшла одного разу й до Марійки.

День був сльотний, дощ падав безперестанку, а Марійка сиділа з Івонікою в хаті й перебирала якесь насіння.

Нараз увійшла Анна.

Увійшла у довгому чорному сердаці Докіїному, в такій же хустці на голові, і худа і бліда, мов із білого воску. Не сказавши ні слова, станула зараз коло дверей, задивившись в одну точку, її руки звисали вділ, а п'ястуки не отвіралося.

Марійка прокинулася й хотіла вже на неї кинутися.

Се ж була ходяча погроза для Сави, «кара божа», як вона її прозвала. Вона її так само ненавиділа, як Сава. Чого хотіла вона тут? За чим прийшла? Вона ж наказала їй уже раз назавсіді переступати поріг її хати. Івоніка стримав її.

— Ти не видиш, що вона не знає, де вона? — прошептав він. — Її очі дивляться у якийсь блудний світ! Подивися на неї!

І справді. Великі чорні очі нещасної дивилися спокійно, майже дитинно вперед себе і не впізнавали оточення.

— Що тобі треба, доньцю? — спитав Івоніка лагідно. — Хлібця?

Вона глянула на нього тихо й байдужно, і, розмикаючи насили бліді уста, сказала: — Хлібця...

Марійка подала їй хліба, а вона його з'їла. Відтак стала роззиратись по хаті. На стінах висіли почорнілі, задимлені ікони, поприбирані в цвіті і рушники. Над одною із них висіла синя жовнірська шапка Михайлова. Великими, допитливими очима приглядалася нещасна хвилючку образіві зі шапкою, відтак почала мінитися. Здавалося, в неї вступало життя, здавалося, відзискувала пам'ять і притомність наново. Вона оглянулася звільна несмілим поглядом довкола себе... Відтак приступила близько до Марійки і впилася своїми очима в неї. Ся подалася з переляком узад. Очі молодої жінки почали так дивно миготіти перед нею... Чи їй привиділося що в лиці старої матері? Вразила яка подібність і викликала який спомин в її затемнілій душі?

— Сава! — скричала вона нараз не своїм голосом. — Сава вбив його!! — І, кинувшись до дверей, пігнула окриленним кроком через поля...

Марійка побіліла, як стіна. Почала труситися. Не була в силі промовити одного слова.

В Івоніки виступили сльози в очах. Його голова затряслася.

— Господи, рятуй та змилуйся! — промовив із цілою побожністю своєї душі, заломивши розпучливо руки.

— Вона збожеволіла! — обізвалася насили Марійка.

— Жаль заступив їй розум! — відповів Івоніка. Потім додав: — Видиш, жінко? А ти все не вірила, що вона була Михайликова! Гадаєш — чоловік із добра з розуму сходить, з утіхи? Ми прогрішилися, Марійко! Ти прогрішила ся! Я не знав, аж Докія сказала. Нам було прийняти сирота Михайлове, як приносила та просила прийняти. Тепер уже бог забрав їх до себе. Не стануть... нам уже ніколи... тягарем діти нашого Михайла! Не стануть... хоч би ми того на колінах день і ніч бога благали! Будем годувати діти Савині та Рахірині... а Михайликові... вони уступилися нам навіки з дороги...

Та й захлипав уголос.

Відтак серед шаленого жалю, окинувши її зором, неначе його пхнуло вдарити її, зірвався насили із свого місця й метнувся надвір...

Вона лишилася одна в хаті. Біла-біліська.

Велика муха перелетіла повз неї і вдарилася з бренькотом у шибу.

Вона повела тупо за нею очима.

Не знала докладно, що з нею діялося.

Вона свої любила діти, страшно любила їх. Кров була би дале за них. Відтак щось сталося... домішалось... і тепер вона винувата... І вона відчула, що була винувата. Михайликове хлоп'я приносили до неї... ось тут, на тім порозі, подавали їй... просили за своє прийняти... вигодувати в пам'ятку по нім... собі на потіху... а вона відігнала її... з оцього порога відігнала. Хлоп'я Михайликове...

Господи Ісусе Христеї!

Що їй було? Чи в неї розуму не стало? Відібрало їй розум? І метало нею то в одну, то в другу сторону. То до Сави, то до Михайла. Миналася з жалю та розпуки за ним. Вона любила свої діти, хто закине їй на світі, що вона їх не любила?..

«Будемо годувати діти Савині та Рахирині... а Михайликові уступилися нам навіки з дороги!..» — шепотіло щось із дна її душі до мозку.

«Савині та Рахирині!.. Рахирині, Маріє!»

«Савині!!» — відповідало щось само із себе.

Сава вбив його, Сава!

Ніколи не буде годувати!

Скорше вже їй руки відніме...

Ех!!

Щось боролось тяжко, нечутно між собою, а вона терпіла під тим пекельні муки.

«За два-три роки було б уже тупцяло коло вас, було б уже бігало за бабунею!» — обізвася голос білоголової старухи в її душі.

Аякже! І вона робила їй той закид, що ось тепер її чоловік, ота беззуба баба, що все знала.

Вона гризлася та їлася неустанно, бо чим було сироті двоє дітей вигодувати? «Ая, Маріє! Зле зробили! Були б собі Михайлика малого вигодували... бо такі казали, що й «Михайликом» його охрестили...»

Бліда, як стіна, жінка гляділа з широко створеними очима вперед себе в якійсь предивній, загадочній задумі, а відтак зірвалася із свого місця на рівні ноги.

З лихорадним поспіхом закинула на себе сердак і вибігла живо надвір. Та тут же остановилася на хвилю. «Де її шукати? Куди вона, нещасна, пігнала?»

— Анно! — зойкнули її викривлені уста з неописаним жалем, немов благаючи. — Анно, прийди назад!

Повно сліз найшло їй раптом в очі, і вона мов крізь серпанок гляділа вперед себе.

Перед нею лише поля зеленілися.

По маєвім дощі зеленіли й пишалися, дерева розвинулися, поприбиравшись в ясну розкішну зелень, і позаквітчалися в білі, рожеві китиці цвітів.

Вогкий запах маєвого цвіту розходився у воздуху й голубив насилу до себе.

Земля розкошувала...

Хутко по тім відвезли Анну до шпиталю. Село зобов'язалося понести кошта за неї, і з сим, здавалося, настав уже супокій у голосних подіях села, вернулася рівновага в розколісані уми й серця.

Все добігало ніби закінчення... і праця, та сіра, невсипуща, одностайна праця, — вона наложила на все свою печать, і замкнула кождому уста. З дня на день вимагала свого часу і їй призначені сили, неустанно утримувала руки в руху, перетягалася з одної пори року в другу, зростала, опадала і знов піднімалася, і так затирала незаметно всі події, а з тим минувшість і спомини про неї. Се лише так виглядало зверху. Але що в дійсності було, всередині? Там не завсіди пливли одностайні, однакові струї...